Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ 282
NİSAN 2021

ÜRDÜN'DE DARBE GİRİŞİMİ: İÇ DİNAMİKLER, BÖLGESEL BOYUT VE OLASI SENARYOLAR

MEHMET FATİH ARSLAN

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2021

ISBN-13: 978-625-7219-32-7

9 786257 219327

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 17 Nisan 2021

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA
Telefon : +90 850 888 15 20
Eposta : info@orsam.org.tr
Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

"Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir"

ANALİZ 282
Nisan 2021

ÜRDÜN'DE DARBE GİRİŞİMİ: İÇ DİNAMİKLER, BÖLGESEL BOYUT VE OLASI SENARYOLAR

Yazar Hakkında

Dr. Mehmet Fatih Arslan

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2004 yılında mezun oldu. Alanı ile ilgili araştırma yapmak üzere 2005'te Millî Eğitim Bakanlığının bursuyla Ürdüniyye Üniversitesinde, 2007'de Universitaet Tübingen'de bulundu. 2008 Yılında "Fahreddin Razi'de Varlık ve Mahiyet Kavramları" başlıklı yüksek lisans tezini sundu. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. 2015 yılında "Celâdeddin Devvânî'nin Varlık Felsefesi" başlıklı doktora tezini savunan Arslan, 2018-2019 yılları arasında Harvard Üniversitesinde Osmanlı düşüncesi üzerine çalışmalar yapmak için bulundu. Hâlen İstanbul Üniversitesinde öğretim üyesi olarak klasik sonrası İslam düşüncesi ve İslam siyaset felsefesi üzerine araştırmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

7 DARBE GİRİŞİMİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE KRİZE GİDEN SÜREÇ

11 ÜRDÜN'DE DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİ

15 DARBE GİRİŞİMİNİN BÖLGESEL BOYUTU

21 SONUÇ: ÜRDÜN'DE KRİZİN GELECEĞİNE İLİŞKİN SENARYOLAR

GİRİŞ

3 Nisan 2021 Cumartesi günü Ürdün Genel Kurmay Başkanlığının açıklaması olarak ajanslara düşen bir haber uzun süredir beklenen depremin ilk sarsıntısı niteliğindeydi. Ülkenin resmî haber ajansı Petra, daha sonra düzenleyerek yeniden sitesinde yayımladığı haberde Ürdün Arap Ordusu Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yusuf Ahmed Huneyti'nin adına bir açıklama yayımladı. Açıklamada krallığın bir önceki veliahdı Prens Hamza bin Hüseyn'in tutuklandığına ilişkin iddialar kesin bir dille yalanlanırken bir diğer önemli gelişmeye dikkat çekilmekteydi. Huneyti "Prens Hamza'dan ülkenin güvenliğini ve istikrarını tehlikeye düşürmek, sabık Kraliyet Divanı Başkanı Bessam İvazallah ve Şerif Hüseyin b. Zeyd başta olmak üzere bazı tutuklular hakkında yürütülen soruşturmayı sekteye uğratmak için kullanılabilecek fiil ve tavırlardan uzak durmasının talep edildiği" belirtildi. Açıklamada ayrıca soruşturmanın kanunlara saygılı bir biçimde titizlikle yürütüldüğü ve sonuçlarının bütün şeffaflığıyla kamuoyuyla paylaşılacağı belirtilirken, kanun ve ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda hiçbir bireyin ayrıcalık sahibi olmadığı ifade edildi.[1]

Açıklamanın kendisi ve içeriğinde sıra dışı olan birçok nokta mevcut. Her şeyden önce teamüllerin aksine Kraliyet ailesini ilgilendiren bir konuda Genel Kurmay Başkanlığının açıklama yapması, durumun olağanüstülüğünü gösteren en önemli husustur. Zira normal şartlarda Kraliyet ailesi üyelerinden birini ilgilendiren bir konuda Kraliyet Divanı ya da ilgili prensin ofisi tarafından açıklama yapılması beklenirken bunun yerine güvenlik güçleri ya da Genel Kurmayın beyanat vermesi oldukça sıra dışı bir durumdur. Yine, açıklamada eski Veliaht'ın hareketlerini sınırlandırması ve

[1] Petra Haber Ajansı, "Ürdün Genel Kurmay Başkanlığı ve Güvenlik Güçleri Tarafından Yayınlanan Beyanat", 03.04.2021.

Genel Kurmayın beyanını anlamlı kılan iki hususta bahsedilebilir. İlk olarak bu açıklama, ülkede darbe söylentilerinin kulaktan kulağa yayıldığı bir ortamda ordunun Kral 2. Abdullah'a desteği niteliğindedir. Diğer yandan Genel Kurmay açıklaması, Prens Hamza'ya ve darbe hazırlığı içerisinde olduğu düşünülen iç ve dış mihraklara da uyarı olarak nitelendirilmektedir.

daha sonra ortaya çıkan detaylardan anlaşılacağı üzere tweet atmaması ve kimseyle görüşmemesinin talep edilmesi gibi durumların daha önce benzeri yaşanmamıştır. Elbette bu tür bir olayın kapalı kapılar ardında yaşanması muhtemel. Ancak ordu adına yayımlanan bir beyanda, bu noktaya özellikle dikkat çekilecek biçimde resmî bir açıklamada sarahaten ifade edilmesi benzeri yaşanmamış bir hadise. Zira ülkedeki hiyerarşide Genel Kurmay Başkanı, eski veliaht olan Prens'in altında yer alıyor. Dolayısıyla bu tür bir üslubun Prens Hamza'ya karşı kullanılması oldukça şaşırtıcıdır.

Genel Kurmayın beyanını anlamlı kılan iki hususta bahsedilebilir. İlk olarak bu açıklama, ülkede darbe söylentilerinin kulaktan kulağa yayıldığı bir ortamda ordunun Kral 2. Abdullah'a desteği niteliğindedir. Diğer yandan Genel Kurmay açıklaması, Prens Hamza'ya ve darbe hazırlığı içerisinde olduğu düşünülen iç ve dış mihraklara da uyarı olarak nitelendirilmektedir. Özellikle soruşturmanın devam ettiği ve kamu güvenliği söz konusu olduğunda kimsenin ayrıcalıklı olmadığının belirtilmesi, darbe girişiminde rolü olan ya da darbeye destek olma niyeti taşıyan hanedan mensuplarını ikaz amacını taşıyor.

Öte yandan, olayın öncesinde tutuklanan eski Krallık Divanı Başkanı (Kraliyet Genel Sekreteri) Bessam İvazallah ve Şerif Hüseyin b. Zeyd isimli şahsın tutukluluk hâlleri devam ediyor. Bunlar dışında tutuklu başka isimlerin olduğu bilgisi açıklamada yer almasına rağmen söz konusu tutukluların isimleri hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmedi.

Cumartesi gecesi yayılan darbe girişimi iddialarının ardından, koronavirüs (Kovid-19) salgını kapsamında daha önce uygulamaya konan sokağa çıkma yasağına ek olarak başka önlemler de alındı. Olay yerinden paylaşılan görüntülerde başkent Amman'da ve diğer önemli şehirlerde güvenlik güçleri çeşitli denetim noktaları kurarken ordu da söz konusu denetimlerde rol aldı. Ancak olaysız geçen gecenin ardından pazar sabahı itibarıyla askerlerin kışlalarına döndüğü ve hayatın normal seyrinde ilerlediği görüldü.

Öte yandan el-Cezire televizyonuna bağlanan Ürdün Parlamentosu Milletvekili ve kanaat önderi Ömer Ayaise durumun kontrol altında olduğu ve olağanüstü herhangi bir durumun bulunmadığını ve meselenin kapanmış sayılması gerektiğini söyledi. Elbette bu açıklama vakıayı yansıtmaktan ziyade parlamento da dâhil olmak üzere mevcut yönetim unsurları aleyhine gerçekleşebilecek her türlü girişime karşı bir ön alma ve söylemi kontrol etme girişimi olarak kayıtlara geçti. Zira zaten zor günler geçiren ülkenin

en son ihtiyacı olan şey bir askerî darbe söylentisiyle durumun daha da kaotik bir hâl almasıydı. Özellikle de ülkenin bütün kesimleri tarafından dört gözle beklenen ve ekonomiye nefes aldırması umulan turizm sezonunun başlarken bitmesine sebep olacak bu tür bir güvenlik krizinin ivedilikle ortadan kaldırılması önem arz ediyor.

DARBE GİRİŞİMİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE KRİZE GİDEN SÜREÇ

Ürdün'de gösteri.

Darbe girişimi, son zamanlara kadar hassas bir dengede işleyen Ürdün iç ve dış politikasının çok fazla belirsizlik ve krizle yüz yüze kalmasıyla ortaya çıktı. Ülkede yıllardır var olan ve bir türlü önlenemeyen yolsuzluklar ve mali açıdan başarısız politikalar son 5 yıldır tahammül sınırlarını zorlamaktaydı. Üstelik pandemi nedeniyle turizmin bitme noktasına gelmesi, neredeyse hiçbir sanayi üretimi olmayan ülkenin en önemli döviz kaynağının da ortadan kalkmasıyla sonuçlandı. Bu durum, zamanla halk arasında huzursuzlukların artmasını ve Kral 2. Abdullah ve ailesi aleyhindeki söylemlerin su yüzüne çıkmasını da beraberinde getirdi. Zira halkın gözünde etkinliği sınırlı olan parlamentonun ve kralın talimatlarının dışına çıkamayan sembolik konumdaki hükûmetin mevcut durumdan sorumlu tutulması pek makul değil. Bu nedenle halk, çoğunlukla mevcut durumdan Kral 2. Abdullah'ı sorumlu tutuyor. Koronavirüs (Covid-19) ile beraber derinleşen ekonomik kriz ve aşılamayan mali darboğaz başka sosyal etmenlerin de devreye girmesiyle ülkeyi uzun soluklu olması beklenen ve içinden kolay çıkılamayacak gibi görünen bir buhrana sürükledi.

20 yıldır düzenli bir biçimde göçmen yükü giderek artan ülkede işsizlik ve sosyal yapıdaki ani çalkantılar en az mali kriz kadar etkili. Özellikle son 5 yıldır ülkeye giriş yapan Suriyeli göçmenlerin ülke nüfusunun %5'inden fazla olduğu (660.000) ve göçmenler için sağlanan uluslararası mali yardımların oldukça sınırlı düzeyde kaldığı düşünüldüğünde, 1. Körfez Savaşı ile başlayan ve bir türlü bitmek bilmeyen göçmen akınının ülkenin mevcut sorunlarına bir yenisini daha eklediğini ve yaşanan krizi daha da derinleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.[2]

Tüm bu eleştiri dalgası ve huzursuzluğun Kraliyet ailesinin bazı fertleri için bir açıdan fırsat olarak görülmesi normal karşılanabilir. Ancak tarihsel olarak bakıldığında iki önemli husus dikkat çekiyor. Ülkede, kuruluşundan

[2] UHCR, "2020-2022 Operational Strategy for the Prevention, Risk Mitigation", 25 Şubat 2021.

beri neredeyse hiçbir darbe girişimi yaşanmadı. Kara Eylül hadiseleri bir kenara bırakılacak olursa ülkede Kraliyet ailesinin otoritesine yönelik bir meydan okumadan bahsedilemez. Keza, Kral Hüseyn'in 1999'daki vefatından önce büyük oğlu ve hâlihazırdaki Kral Abdullah'ı veliaht tayin etmesi aile içinde kısa süreli bir huzursuzluğa sebep olduysa da büyük bir sarsıntı yaratmadı. Zira Kral Hüseyn'in vefatından hemen önce anayasayı değiştirerek 1965'ten beri veliaht olarak kardeşi Hassan bin Talal'ın yerine 1999'da oğlu Abdullah'ı ataması kardeşler arasında kısa çaplı bir gerginliğe neden oldu. Ancak özellikle ABD, İngiltere ve İsrail'in bu atamayı destekledikleri el altından Kraliyet ailesinin diğer üyelerine bildirmesi ve ordunun bu çerçevede yeni Kral'ı desteklemesi krizin derinleşmesinin önüne geçti.

Amcasının muhalefetini aşan Kral Abdullah'ın önünde daha farklı bir mücadele vardı: Babasının ikinci eşi olan annesi Prenses Muna al-Hüseyn'in (Toni Avril Gardiner) dışında babasının diğer eşlerinden olan kardeşleri ile ilişkilerini ve güç mücadelesini dengede tutmak. Bunlar arasında özellikle Kral Hüseyn'in Kraliçe Noor'dan (Lisa Najeeb Halaby) olan oğlu ve Kral 2. Abdullah'ın üvey kardeşi olan Prens Hamza dikkat çekiyordu. Kral Hüseyn'in hastalığının son zamanlarında Hamza ile özel olarak ilgilendiği, kendisine sürekli iltifat ettiği ve özel bir şekilde sevdiği sır değil. Yine, Kral Hüseyn'in eşi Noor'un da tesiriyle Hamza'yı bir sonraki kral olarak görmek istediği daha Kral Hüseyn hayattayken konuşulmaktaydı. Ancak Kral'ın vefatının yakın olduğunu anlayıp tedavisini yarım bırakarak ülkeye geri döndüğü 1999'da, Prens Hamza henüz 19 yaşındaydı ve veliaht olarak atanması fikri uygun bulunmadı. Yine de Kral Abdullah'ın tahta geçmesi düzenlemeleriyle birlikte Prens Hamza da veliaht olarak atandı ve 2004 yılına kadar veliaht olarak kaldı. 2004 yılında abisi Kral 2. Abdullah, Prens Hamza'yı veliahtlıktan azlederek yerine oğlu Hüseyn'i veliaht olarak tayin etti. Bu durumun, en büyük hayalinin oğlunu kral olarak görmek istediğini belirten Kraliçe Noor ve oğlu Prens Hamza için büyük bir şok ve Kral 2. Abdullah ile aralarında yıllarca sürecek ihtilafın başlangıcı olduğu söylenebilir.

Kral 2. Abdullah, tahta geçtikten sonra Hüseyn ailesi olarak bilinen sabık Kral Hüseyn'in çocuklarından oluşan hanedan mensuplarını yavaş yavaş etkisiz hâle getirme ve süreç içinde Kraliyet ailesini kendi ailesiyle sınırlandırmaya dönük sistematik bir siyaset izledi. Bu durum birçok hanedan mensubunu rahatsız etse de somut bir girişim olmadı. Ancak Prens Hamza'nın durumdan sürekli şikâyet ettiği ve kral olma fikrini hiçbir zaman tam olarak terk etmediği Ürdün

Kral 2. Abdullah, tahta geçtikten sonra Hüseyn ailesi olarak bilinen sabık Kral Hüseyn'in çocuklarından oluşan hanedan mensuplarını yavaş yavaş etkisiz hâle getirme ve süreç içinde Kraliyet ailesini kendi ailesiyle sınırlandırmaya dönük sistematik bir siyaset izledi.

toplumundaki aleni sırlardan birisiydi. Bu durumun farkında olan bölge güçleri bu ihtilafı kendi faydalarına kullanmak üzere tetikte beklemekteydi. Nitekim Roy Shaposhnik isimli eski bir Mossad mensubu, Ürdün'de Irak ordusu askerlerini eğitirken Prens Hamza ile tanışma şansı elde etti. Roy Shaposhnik bu süreçte ortak bir arkadaşları vasıtasıyla Prens Hamza ile dostluk kurdu ve ikili ailecek görüşmeye başladı. Shaposhnik'in adı daha sonra, hâlihazırdaki darbe girişimine de karıştı. Ürdün Dışişleri Bakanı, olay günü yaptığı basın toplantısında "Prens Hamza'nın yabancı ülke vatandaşlarıyla temas hâlinde olduğunu ve Prens'in eşine yabancı bir şahıstan cumartesi günü saat 3.51'de gelen bir mesajda isterlerse kendilerini kaçırmaya hazır bir uçağın bekletildiğini" söyledi. Bunun üzerine İsrail'de yayın yapan haber sitesi Walla üzerinden bir açıklama yapan Shaposhnik, Prens Hamza'ya yardım yaptığını doğruladı ancak söz konusu yardımın, hayatının hiçbir döneminde ajanlık yapmadığı için kişisel bir yardım olduğunu söyledi ve arkadaş olarak yardım önerdiğini söyledi.[3]

Prens Hamza kapalı toplantılarda Kral 2. Abdullah'ı ve ailesini ülkedeki kötü yönetimden sorumlu tuttuğu ve sık sık ülkedeki yolsuzluk ve iflaslardan dem vurarak ülkenin daha iyi bir yönetimi hak ettiğini ima etmekteydi. Bu tavrını Kral 2. Hüseyn'in 2018 yılı Ocak ayında ABD ziyareti için ülkeden ayrılmasını takiben attığı sosyal medya mesajında açıkça ilan etti. Nitekim Kral'ın, ABD'de dönemin başkanı Trump'tan ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması üzerine ortaya çıkan gelişmeleri değerlendirmek için randevu almaya ve Ürdün'ün güvenliğini ilgilendiren hususlarda güvence almaya çalıştığı zor bir dönemde gelen bu hamle, açıktan bir cephenin açıldığını ilan ediyordu. Prens Hamza söz konusu sosyal medya mesajında "ülkenin geldiği duruma dair üzüntüsünü ve vatanı için duyduğu sıkıntıyı ifade etmekle" yetindi ancak bu kadarı bile Ürdün halkının aile içindeki durum hakkında fikir edinmesi için yeterliydi. Yine Prens Hamza'nın Kral Abdullah tarafından kendisine yöneltilen dolaylı eleştirileri, "ucuz popülizm yaptığı, karakter suikastı peşinde koştuğu ve fitne çıkardığı" yönündeki suçlamaları cevapladığı bir başka sosyal medya mesajı da ülke gündemine oturdu. 24 Eylül 2018'de Kral Abdullah'ın suçlamalarına cevap niteliğindeki yazdığı sosyal medya mesajında "ülkenin düzelmesi ve kamu sektöründeki başarısızlığın sona erdirilmesi için yönetim tarzının değişmesi, yozlaşmış kişilerden hesap sorulması ve vatandaşın devlete olan güveninin yeniden tesis edilmesi gerekiyor. Yoksa vatandaşın cebine tekrar tekrar el uzatmakla bir çözüm bulunması söz konusu değil. Tabii hedef, ülkenin uçuruma götürülmesiyse o başka" şeklindeki ifadeleri dolaylı olarak Kral'a meydan okuma olarak görüldü. Bu olay üzerine ikili arasındaki iplerin gerildiği ve Kral Abdullah'ın Prens Hamza'ya yönelik gözetimi sıkılaştırdığı ortaya çıktı.

Bu süreçte 2018 yılında Prens Hamza ordudan emekli edildikten sonra 2019 yılının Temmuz ayında Genel Kurmay Başkanı General Mahmud Freyhat apar topar emekliliğe sevk edildi. Bu görevden uzaklaştırma ülkede bir anda gündemi değiştirdi. Zira Kral 2. Abdullah önceden açıklanan programına uygun olarak metrobüs projesini denetledikten sonra ani bir kararla Krallık Divanı'na geçerek Freyhat'ı emekliye sevk eden Krallık fermanını imzaladı.[4] Freyhat emekli edildikten sonra Krallık Divanına danışman olarak atanmadığı gibi kendisine Kral Abdullah tarafından teamüller gereği verilmesi beklenen teşekkür mektubu

[3] Barak Ravid, "Jordan claims businessman who offered to help arrested prince is former Mossad agent", Axios, 04.04.2021

[4] Al-Quds al-Arabi, "Emekliye Ayrılan Generalin Çıkardığı Gürültü Ürdün'ü Endişelendiriyor", 5.08.2019.

da sunulmadı. Tüm bu hususlar emekli edilmesinin arka planına da ışık tutuyordu. Zira Prens Hamza ile iyi ilişkiler içinde olduğu ve Prens lehine bir darbe teşebbüsüne hazırlandığından şüphelenilen sabık paşa emekliliğinin ardından gayriresmî bir ev hapsine alındı. Ayrıca ordu komuta kademesinde diğer bazı önemli komutanlar da emekliye sevk edilerek göz hapsine alındı. Yine, ülkenin istihbarat ajansı Muhaberat'ın başkanı tarafından Prens Hamza'nın önüne konulan dosyada Prens ile General Freyhat ve diğer subaylar arasındaki yazışmaların detayları ve yabancı uyruklu çeşitli kişilerle darbe teşebbüsüne yönelik yaptığı görüşmelerin kayıtları yer aldı. Prens Hamza, nazik bir üslupla askerî sıfata sahip kişilerle ve yabancı şahıslarla ilişkisini kesmesi ve köşesine çekilmesi konusunda uyarıldı. Bu uyarı bir dönem işe yarar göründüyse de yaşanan gelişmeler bunun uzun soluklu olmadığını ortaya koydu.

Ürdün'ün kuruluşunun 100. yılında Kral 2. Abdullah ve Prens Hamza bin Hüseyin aynı karede.

ÜRDÜN'DE DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİ

13 Mart Cumartesi günü ülkenin güneyinde bulunan Salt şehrindeki bir hastanede oksijen yetersizliği nedeniyle 8 kişinin vefat etmesi üzerine ülkede zaten patlama noktasına gelen sosyal huzursuzluklar küçük çaplı gösterilere ve protestolara dönüştü. Ancak Kral Abdullah'ın süratle olay yerine giderek aileleri yatıştırmada ve taziyede aktif bir rol üstlenmesi meselenin daha da büyümesine engel oldu. Ne var ki tüm bu huzursuzluklar ve giderek yükselen muhalif dalga bir noktada kendisine Kraliyet ailesi içinden bir muhatap da bulmuştu: Prens ve eski Veliaht Hamza bin Hüseyn. Prens Hamza sık sık taziye evlerini ziyaret ederken bir yandan da aşiret reisleri ve kanaat önderleriyle buluşarak adeta bir muhalefet lideri rolü oynuyordu. Onun varlığından cesaret alan kimi aşiret reislerinin ve öne çıkan figürlerin Kral'a yönelik dolaylı eleştirilerinin dozunu arttırması ilk anda halk tarafından garipsense de kısa sürede bu eleştiri dalgası özellikle bazı aşiretler arasında taraftar bulmaya başladı. Bu vesileyle hükûmete ve parlamentoya yöneltilen birçok eleştirinin aslında Kral'a yöneltildiği ve bu eleştirilen artık dolaylı olmaktan çıkıp doğrudan yapıldığı görüldü. Özellikle yolsuzluk, nepotizm ve adaletsizliğin hükûmeti eleştirmekten ziyade doğrudan Kral'ı ve Kraliyet divanını suçlayacak şekilde yaygınlaşması uzun zaman almadı.

Tüm bu gelişmeler üzerine 3 Nisan 2021'de Genel Kurmay Başkanlığı, şüphesiz Kral Abdullah'ın talimatıyla bir açıklama yayımlayarak Prens Hamza'dan "ülkenin güvenliğini tehlikeye düşürecek fiil ve tavırlardan uzak durmasının talep edildiğini" belirtti. Gayriresmî bir şekilde ev hapsine alınan Prens Hamza aynı gece Arapça ve İngilizce olarak yayımladığı videolarda Silahlı Kuvvetler tarafından kendisine "evden ayrılmaması, aile dışında kimseyle görüşmemesi, hareketlerini sınırlandırması ve sosyal medya kullanmaması gerektiğinin" bildirildiğini söyledi. Aynı mesajda "kendisinin her türlü internet ve iletişim araçlarından yoksun bırakıldığını ve son olarak elinde uydu interneti kaldığını, bu kaydı oradan yayımladı-

ğını ve birazdan bu imkânın da ortadan kalkacağını" ifade etti.[5]

Videoda dikkat çeken husus, Prens'in bir diktatör tarafından hareketleri sınırlanan bir demokratik muhalefet lideri üslubuyla ülkedeki kötü yönetimin abisinin suçu olduğunu ima etmesi, ülkede kimsenin konuşma hakkının kalmadığını söylemesiydi.

Ertesi gün, Prens Hamza Middleeasteye tarafından yayımlanan ses kaydında ülkenin iyiliği için susmaya niyetinin olmadığını söyledi. Şahsi korumalarının alındığını, çok zor durumda olduğunu söyleyen Prens Hamza yine de susmaya yönelik emirleri yerine getirmeyeceğini belirtti. Genel Kurmay Başkanı Huneyti'nin kendisine söylediği her şeyi kaydettiğini ve kendi güvenliği için bu kayıtları aile üyelerine ve Ürdün dışındaki dostlarına gönderdiğini söyleyen Prens, şu an için herhangi bir girişimde bulunmayacağını söyledi.[6]

Bu arada pazar günü Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Eymen Safedi düzenlediği basın toplantısında Prens Hamza'nın hareketlerinin uzun zamandır takip edildiğini ve iletişim kurduğu kişilere ilişkin detayların tamamının ülkenin yetkili kurumlarınca bir araya getirildiğini söyledi. Safedi ayrıca Prens'in "harekete geçmesi için" üzerinde çalışılan bir zaman çizelgesinin de ele geçirildiğini bildirerek bir tutuklama dalgası başlatıldığını ve kimlikleri açıklanmayan 15-20 kadar kişinin tutuklandığını ifade etti.[7] Tutuklananlar arasında Prens'in Kraliyet Ofisi'nin yöneticisi Yasir el-Mecali ve sarayının yöneticisi Adnan Ebu Hammad da bulunuyor. Bunun dışında tutuklananlar arasında yer alan dikkati çekici isimlerden biri Bessam İvazallah. İvazallah, 1992'den 1996'ya kadar başbakanın ekonomi danışmanı olarak görev yaptıktan sonra 2007'de Kraliyet Divanının başına atandı ve bir yıl bu görevde kaldı. Görevden alınmasının ardından Suudi Arabistan'a ve BAE'ye yerleşerek Tomouh adlı bir şirket kurdu. Sonrasında BAE ve Suudi Arabistan arasında yaşayan İvazallah'ın aynı zamanda Suudi vatandaşlığı da bulunuyor. Dikkati çeken diğer bir isim ise Şerif Hassan b. Zeyd. Daha önceleri Kral Abdullah'ın Suudi Arabistan özel temsilciliğini yapan Şerif'in görevden alındıktan sonra Suudi vatandaşlığına geçtiği ve BAE'de ve Riyad'da şirketler kurarak yatırımlar yaptığı ortaya çıktı.[8]

Prens Hamza'nın kendisini uyarmaya gelen Genel Kurmay Başkanı Huneyti'yi evinden kovması Prens'in kolay teslim olmayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak daha ilginç olan husus, bu ses kaydının daha sonradan sızdırılmasıdır. Ses kaydında Genel Kurmay Başkanı'nın kendisinden sosyal medyada konuşmamasını ve kimseyle buluşmamasını istemesinden sonra Prens'in sinirlenerek kendisini azarladığı ve evinden kovduğu duyuluyor. Kayıtlardan Prens'in muhtemelen ceket cebinde ya da pantolon cebinde yer alan cep telefonunu açarak ses kaydı aldığı anlaşılıyor. Zira Prens'in sesi daha net ve gürken Huneyti'nin sesi zor duyuluyor. Ayrıca Prens'in konuşmasını iyi hazırladığı ve sözleriyle hem halka hem de güvenlik güçlerine mesaj verdiğini söylemek mümkün. Özellikle kontrollü bir öfke dili kullanarak Huneyti'yi azarlaması ve ülkenin korunması ve kollanması misyonunun babası Kral Hüseyn tarafından veliaht tayin edildiğinde kendisine verildiğini ve ölüm döşeğinde ülkesi için çalışacağına dair babasına söz verdiğini duygusal bir dille ifade etmesi dikkat çekici. Zira bütün bu me-

[5] Lyce Doucet, "Jordan's Prince Hamzah vows to defy 'house arrest' orders", BBC News, 03.04.2021.

[6] MEE Amman Bürosu, Jordan's Prince Hamzah in new recording: 'I will not obey', 04.04.2021.

[7] el-Cezire Ürdün Masası, "Safedi: Prens Hamza'nın Tüm Hareketleri Kayıt Altına Alındı", el-Cezire, 04.04.2021.

[8] MEA, "Jordan: Who are the people arrested over the alleged coup plot?", 04.04.2021.

sajlar, ses kaydı daha sonradan sızdırıldığı için Ürdün kamuoyuna da verilmiş oldu. Ayrıca askerî baskılara direnen korkusuz bir lider rolünü benimsemesi de Ürdün kamuoyuna mesaj niteliği taşıyor. Yine, Genel Kurmay Başkanı'nı yolcu ederken ölçülü fakat otoriter ve buyurgan tavırla İstihbarat Ajansı Başkanı'na ve Ulusal Güvenlik Kurumu Başkanı'na iletilmesini istediği mesajda "bir daha evime beni tehdit etmeye gelemeyeceksiniz" demesi de Ürdün kamuoyundaki imajını pekiştirmeye yönelik bir hareket olarak yorumlanabilir.

Bu olaydan sonra 6 Nisan Salı günü Kral Abdullah ara buluculuk yapması için amcası ve eski Veliaht Hassan bin Talal'ı devreye soktu.[9] İkili Prens Hasan'ın sarayında buluşarak sorunlarını çözmek için görüşme kararı aldı. Görüşmede Kral'ın, Prens Hamza'ya köşesine çekilmesini aksi takdirde askerî mahkemede sıradan bir vatandaş olarak yargılanacağı mesajını verdiği ortaya çıktı. Elbette bu görüşme sıradan bir ara buluculuk faaliyetinin çok ötesinde bir anlama sahip. Zira Kral'ın darbe tehdidini ilk anda bastırdıktan sonra güç kullanarak veya askerî mahkemeyi devreye sokarak Prens Hamza'yı susturması ya da ona boyun eğdirmesi mümkün. Ancak Kral Abdullah'ın hanedanın en yaşlı üyesi amcası Prens Hasan'ı devreye sokması stratejik açıdan çok daha akıllıca bir hamle. Zira birçok sorunun hâlâ aşiret kanunları ve aile büyükleri vasıtasıyla çözüldüğü Ürdün'de, amcasını hakem tayin etmesi Kral'ın halka yönelik mesajı niteliğindedir. Kaba güç ya da resmî mahkemeler yerine geleneksel yöntemlere ve aile büyüklerinin otoritesine başvurmuş olması hâlâ halkın değerlerine bağlı olduğunu göstermek istemesiyle ilgilidir. Bunun yanında Prens Hasan'ın ara buluculuğu hem içeriye hem de dışarıya bir dayanışma mesajı niteliğindedir. 2. Abdullah, Kraliyet ailesinin kendisi etrafında kenetlendiğini ve aile içinde çatlak sesler olmadığını ispat etmek üzere amcasının hakemliğinde kardeşiyle bir araya geldi. Bu hamle, aile içinde Prens Hamza'ya yönelik bir desteğin olmadığını da göstermeyi hedefliyor.

Görüşmelerden sonra Prens adına yayımlanan bir açıklamada Prens'in abisi Abdullah'ın ve veliahdının ellerine teslim olduğunu ve aile geleneklerine uygun bir biçimde davranacağını taahhüt ettiği görülüyor. Açıklamada Prens'in el yazısıyla imzası yer aldı ancak herhangi bir video ya da ses kaydı yayımlanmadı. Böylece krizin başından beri Veliaht Prens Hüseyn'in adı ilk defa anılmış oldu. Elbette bu, doğrudan Kral Abdullah'a bağlılığın ötesinde kendisinden sonra tahta geçecek oğluna da bağlılık taahhüdü mahiyetindedir. Böylece sadece Kral'a bağlı kalma sözü vermesi hâlinde ortaya çıkabilecek birtakım anlaşmazlıkların da önü alınmış oluyor. Zira eski Veliaht Hamza'nın, abisinin doğal sebeplerle vefatı ya da ölümcül bir kaza geçirmesi durumunda hâlihazırdaki Veliaht Prens Hüseyn'in tahttaki hakkını tanımaması ihtimali de teorik olarak ortadan kalkmış oluyor.[10]

Bu gelişmenin ardından Ürdün Başsavcısı Hasan Abdüllat bir açıklama yaparak konu hakkında yayın yasağı getirildiğini söyledi. Söz konusu yayın yasağı sosyal medya ve her türlü iletişim platformunu kapsıyor.[11]

Darbe tehdidinin bu şekilde savuşturulmasından sonra bir açıklama yapan Kral Abdullah, aile içindeki ihtilafın ortadan kalktığını ve Prens Hamza'nın kendisinin himayesinde ailesiyle birlikte şahsi sarayında bulunduğunu söyledi. Kral ayrıca Prens Hamza meselesinin Haşimi ailesi gelenekleri çerçevesinde çözüldüğünü ve ordunun ülkeyi koruma vazifesini gözünü

[9] Petra Haber Ajansı, "Kral, Prens Hamza Meselesiyle İlgili Olarak Prens Hasan'ı Vekil Tayin Etti", 06.04.2021

[10] El-Şarku'l-Evsat, "Ürdün Kraliyet Divanı: Prens Hamza Kral Abdullah'ın Destekçisi Olarak Kalmaya Devam Edecek", 06.04.2021

[11] Berakat Zeyyud, "Ürdün Başsavcılığı Prens Hamza Hakkında Yayın Yasağı Getirdi", Petra Haber Ajansı, 06.04.2021

kırpmadan yerine getirdiğini belirtti. Bu aynı zamanda orduya ve güvenlik güçlerine de bir teşekkür mahiyetinde olmuştur.[12]

Tüm bu gelişmelerden sonra 11 Nisan Pazar günü öğle saatlerinde Kral Abdullah ilk defa kardeşiyle kameralar karşısına geçti. Amcası Prens Hasan, oğlu Veliaht Prens Hüseyn ve kardeşi Prens Hamza'nın da aralarında bulunduğu prensler heyeti, Kraliyet ailesine ait anıt mezarları ziyaret etti. Ülkedeki gazetelerin yayın yasağına uygun olarak herhangi bir yorum yapmaktan ya da detay vermekten kaçındığı ve iki satırlık bir haberle yetindiği görüldü.[13] Ziyaretin Kral Abdullah'ın kardeşiyle anlaştıklarını belirttikten üç gün sonra gerçekleşmesi ise bazı soru işaretlerini beraberinde getiriyor. Zira ziyaret herhangi bir ölüm yıl dönümü ya da anma vesilesiyle yapılmış değil. Dolayısıyla diğer Arap yöneticilerin sıkça başvurduğu birlik mesajı niteliğindeki bu ziyaretin neden bu kadar geciktiği izaha muhtaçtır.

[12] Petra Haber Ajansı, "Kral'ın Halka Mesajı", 08.04.2021

[13] Al-Ghad Gazetesi, "Kral, Veliah ve Prens Hamza'nın da Aralarında Bulunuğu Prensler Kraliyet Anıt Mezarlarını Ziyaret Etti ", 11.04.2021

Suudi Arabistan'ın evsahipliğinde Ürdün'e destek zirvesi.

DARBE GİRİŞİMİNİN BÖLGESEL BOYUTU

Kral Abdullah'ın içeride ekonomik kriz ve yolsuzluklar yüzünden zor günler geçirdiği bilinen bir husustur. Artan işsizliğin de halkta büyük bir memnuniyetsizlik oluşturduğu sır değildir. Ancak Kral'ın asıl sıkıntı yaşadığı konunun dış politika olduğunu söylemek mümkündür. Zira bir yandan asgari düzeye düşürülen Amerikan yardımları, diğer yandan da durma noktasına gelen BAE ve Suudi yardımları Kral'ın kâbusu olmuş durumda. Bütün bunların ötesinde 1994'te Vadi Arebe Barış Antlaşması imzaladıkları İsrail ile ilişkilerin tarihin en kötü noktasına gelmesi Kral'ın en büyük problemi gibi gözüküyor. Bu durumun en önemli sonuçlarından birisi barış antlaşması gereği Ürdün'ün hakkı olan suyun verilmemesi konusunda Netanyahu yönetiminin ısrar etmesidir. Elbette bu kararda Ürdün yönetiminin söz konusu antlaşma çerçevesinde İsrail'e kiraladığı verimli tarım arazilerini kiralamaktan vazgeçme hakkını kullanmak istemesinin payı büyüktür. Zira Netanyahu yönetiminin, Arap ülkeleriyle normalleşmenin en üst düzeye çıkmasıyla övündüğü bir ortamda böylesi bir karar hükûmetin itibarına büyük darbe vurdu.

Ürdün Veliahdı Prens Hüseyn'in halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında görülebilecek 10 Mart tarihli Mescid-i Aksa'yı ziyaret talebinin İsrail tarafından reddedilmesinin ertesi günü, Netanyahu seçim ve propaganda faaliyetleri kapsamında BAE'de Abu Dabi Veliahtı Muhammed b. Zayid ile fotoğraf çektirip bir Arap başkentinde gövde gösterisi yapmaya hazırlanırken Ürdün yönetimi Netanyahu'nun helikopterine geçiş izni vermedi. Ürdün Muhaberatına yakınlığıyla bilinen Ammonnews sitesindeki habere göre bu hamle açık bir misilleme niteliği taşıyor.[14] Bu durum Netanyahu için büyük bir utanç kaynağı ve skandala dönüşmüştür. Öncesinde de iki Ürdün vatandaşını şehit eden İsrail Büyükelçiliği güvenlik görevlisi iki ülke arasındaki gizli antlaşma ile serbest bırakılmış ancak Netanyahu görevliyi ulusal bir kahraman gibi karşılayarak olayı iç siyaset malzemesi hâline getirmişti. Elbette

[14] Ammonnews, "Netanyahu Ürdün Uçaklarına Uçuş Yasağı Getirdi Ancak 90 Dakika Sonra Kararından Döndü", 15.03.2021

bu durum ikilinin zaten bozuk olan ilişkilerinin daha da kötüleşmesine ve Kral Abdullah'ın ülkesinde küçük düşürülmesine sebep oldu.

Ancak Ürdün Kralı için asıl tehdit İsrail ve ABD'nin bölge için yaptıkları planlara pasif direniş göstermesi üzerine ortaya çıktı. Mescid-i Aksa'nın sembolik koruyucusu olan Kral, ülkenin önemli bir bölümünü oluşturan Filistinlilerin ve muhafazakâr Ürdün halkının gözündeki meşruiyetini yitirmemek adına Kudüs üzerindeki ABD ve İsrail planlarını pasif direnişle sekteye uğrattı. Özellikle "Asrın Anlaşması" konusunda takındığı olumsuz tavır, İsrail ve ABD dışişlerinin tepkilerini üzerine çekmesi için yetti. Kral Abdullah'tan 2018 yılındaki Washington ziyareti sırasında Asrın Anlaşması'na uygun hareket etmek istememesi durumunda taht-tan kardeşi Hamza lehine feragat etmesi istendi. Kulislerdeki söylentilere göre Dubai'de yaşayan Kraliçe Noor, oğlu Hamza adına BAE yönetimi üzerinden ABD ve İsrail yönetimlerine Prens Hamza'nın kral olması hâlinde tüm şartlara ve taleplere olumlu cevap vereceğini söylemiş ve garanti vermişti. Prens Hamza'nın tek şartı, ülkenin dış borçlarının ödenmesiydi. Trump yönetimi de Kral Abdullah'ın Asrın Anlaşması'na karşı olduğuna, Kral'ın İstanbul'da düzenlenen Kudüs Konferansı'na katılarak Katar Emiri ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yanında yer almasıyla kesin olarak ikna olmuştur. Bu durum, Kral Abdullah'tan kurtulmanın bir zorunluluk hâline gelmesi demekti.

Öte yandan, daha önce Ürdün'ün mali ve siyasi hamileri olan fakat Trump yönetiminin çabaları ve baskılarıyla İsrail ile gizli bir biçimde yürütülen ilişkilerini normalleştiren Arap ülkeleri, Ürdün için uzun vadede bir varlık sorununa dönüşebilir. Zira varlığını Suudi Arabistan kanadından İsrail ve Suudi Arabistan arasında tampon bir bölge oluşturmaya, İsrail tarafından ise güvenliğini sağlamaya borçlu olan Ürdün giderek bu işlevini yitirmeye başlıyor. Özellikle Suudi Arabistan Veliaht Prensi Selman'ın İsrail ile ilişkilerini normalleştirmek istediği ve bunu Jared Kushner'in tavsiyesiyle zamana yaymayı uygun gördüğü bilinen bir husustur. Bu çalışmanın ilk adımı olarak kurulması planlanan rüya kent NEOM, aslında Suudi Arabistan - İsrail ilişkilerinin ve ortaklığının da merkezi olacak. Zira CIA ile yakın ilişkileri olduğu bilinen Brookings Enstitüsünün yayımladığı bir rapora göre Veliaht Prens Muhammed bin Selman, geçen sene 23 Kasım'da dönemin İsrail Başbakanı Netanyahu'yu ve ABD Dışişleri Bakanı Pompeo'yu rüya şehir NEOM'da ağırladı. Suudi yetkililerin yalanlayıp İsrailli yetkililerin doğruladığı iddiaya göre daha önce Netanyahu tarafından kullanılan bir uçak İsrail'den kalkarak NEOM yakınlarındaki bir bölgeye indi ve birkaç saat kaldıktan sonra İsrail'e döndü.[15] Projenin, hayata geçmesi durumunda daha geniş ölçekli bir alana yayılması oldukça muhtemel. Zira ülkenin geri kalanı için model proje olarak düşünülen NEOM'un yüz ölçümü nispeten küçük. Projenin bu şekilde uygulanması ya da daha büyük ölçekte yeniden kurgulanması durumunda iki ülke fiilî olarak bir ortak alan inşa etmiş ve karşılıklı olarak iş birliğine gitmiş olacak. Bu durumda iki ülkenin kendi aralarında yer alacak bir tampon ülkeye ihtiyacı kalmayacak. Yine İsrail'in 2004 yılından beri Filistin'i boşaltarak burada yer alan Müslüman unsuru alternatif iki ülkeye (Mısır ve Ürdün) göndermek istediği bilinen bir husustur. Hatta 2005 yılında proje Ürdün Parlamentosunda yer alan bir grup siyasiyle paylaşılmış ve olumlu tepkiler alınmıştı. Bunun üzerine Kral Abdullah parlamentoya muhtıra vererek girişimleri durdurmuştu. Gelinen noktada güvenlik endişesi asgari düzeye inmiş olan İsrail'in düşmanca tavırları ve Suudi Ara-

[15] Natan Sachs, Tamara Cofman Wittes, "Saudi-Israeli relations: The curious case of a NEOM meeting denied", Brookings Institute, 25.11.2020.

bistan'ın artık coğrafi ve siyasi bir engel olarak ihtiyaç duymadığı Ürdün'e bakışının değişmesi Kral Abdullah'ın en büyük sorunudur.

ABD, Suudi Arabistan ve BAE'nin mali darboğazı ve siyasi gelişmeleri bahane ederek yardımları durdurma noktasına gelmeleri de ülkeyi zor günlerin beklediğini gösteriyor. Tüm bunlara ek olarak, İsrail'in artık yeterince iyi bir müttefik olarak görmediği Kral Abdullah'tan kurtulmak istemesi kuvvetle muhtemel. Yine, ülkede kendisinin yardımıyla iktidara gelecek yeni bir kralın İsrail için oluşturacağı avantajlar ilk akla gelecek hususlardan biri diğeri. Bunun da ötesinde Suriye, Yemen ve Sudan örneklerinde olduğu gibi iç savaş sonrasında dağılabilecek ya da kolayca kontrol altında tutulabilecek bir Ürdün, Abdünnasır döneminden beri tarihsel gerilim yaşadığı Mısır da hesaba katıldığında, bölgedeki tüm ülkelerin çıkarlarına uygun görünüyor. Ancak fiilî işgal ya da savaş seçeneklerinin insani ve ekonomik açıdan maliyetli olması ve diplomatik zorluklar ve istenmeyen sonuçlar doğurabilmesi bu ihtimalleri devre dışı bırakıyor. Ayrıca bir dış müdahale durumunda halkın mevcut yönetim etrafında kenetlenmesi de kuvvetle muhtemeldir. Bu durum ise arzulanın tam tersi bir sonuç doğuracaktır.

Bunun yerine ülke içinde otoritesi tartışılmaz olan Kraliyet ailesini devirmek dışında çözümler aranmış olabilir. Özellikle Kraliyet ailesi içindeki ihtilaflardan faydalanarak darbe yapmak veya iç savaş çıkarmak en uygun iki alternatiftir. Bu senaryoların merkezinde Prens Hamza'nın olması ise yüksek olasılık. Nitekim Kral Abdullah'ın kamuoyuna bu mesajı vermekte ısrar ettiği görülüyor.

Görünüşe göre kamuoyu da bu mesajı almış durumdadır. Ülkede Kral'ı en çok eleştiren siyasi oluşumlardan Ürdün İhvan-ı Müslimin teşkilatı bir bildiri yayımlayarak Kral Abdullah'ı desteklediğini açıkladı. Yine, çeşitli meslek kuruluşları ve parlamento Kral'a desteğini açıkladı.[16] Ancak bu durum Prens Hamza'nın popülaritesini tamamen yitirdiği anlamına gelmiyor. Ürdün'ün yerli kabileleri ve aşiretleri arasında Prens Hamza hâlâ oldukça sevilen ve sayılan bir figür. Özellikle Kerak vilayeti ve civarındaki Mecâlî aşireti içinde çok sevildiği ve babası Kral Hüseyn'e benzetildiği bilinen bir husustur.

Darbe girişiminin arkasında kim olduğu sorusunun cevabı hâlâ meçhuldür. Ancak Washington Post'ta yayımlanan bir haber konuya ışık tutacak nitelikte. Gazetede yer alan haberde, darbe girişiminin bastırılmasından sonra Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal b. Ferhan'ın başkanlık ettiği yüksek düzeydeki yetkililerden oluşan bir heyet pazartesi günü Amman'a sürpriz bir ziyaret gerçekleştirdi. Gazetenin Ortadoğu ülkelerinden yüksek rütbeli bir istihbarat subayına dayandırdığı haberde Suudi yetkililerin Bessam İvazallah'ın serbest bırakılmasını talep etmek üzere geldiğini belirtti.[17] Öte yandan BBC haberde yer almamasına rağmen Washington Post'a dayandırdığı haberinde Suudi yetkililerin Bessam İvazallah'ı almaya kararlı olduklarını ve İvazallah'ı almadan ülkeden ayrılmayı reddettiklerini söyledi. BBC ayrıca başarısız darbe girişiminin arkasında Suudi Arabistan'ın bulunduğunu da ima etti.[18] Konuya ilişkin bir diğer iddia ise Suudi ailesine ilişkin ifşaatlarıyla bilinen Saudi Leaks'ten geldi. Sitenin iddiasına göre

[16] El-Şarku'l-Evsat, "Ürdün Parlamentosu Ülkenin Güvenliğini Tehdit Eden Her Türlü Girişimin Bertaraf Edildiğini İlan Etti", 04.04.2021

[17] Shira Rubin, Sarah Dadouch, "After alleged coup attempt, Jordan's King Abdullah signals end to royal feud", The Washington Post, 07.04.2021.

[18] Frank Gardner, "Jordan crisis: How Prince Hamzah and Saudi Arabia fit in", BBC News, 07.04.2021.

Suudi yetkililer, İvazallah'ın serbest bırakılması karşılığında mali yardım teklif ettiler. Gulf24'te dayandırılan haberde Suudi yetkililerin 3 milyar dolar teklif ettikleri, Ürdün Kralı'nın ise ülkeyi mali darboğazdan kurtaracak bu teklifi kurmaylarıyla değerlendirdiği belirtildi.[19]

Dikkati çeken bir diğer husus, BAE ile sıkı ilişkileri olan Filistinli politikacı Dahlan'ın Ürdün'deki propaganda faaliyetleridir. Muhaberata göre Dahlan, çeşitli vesilelerle ülkenin aşiretlerinin Prens Hamza'yı destekledikleri ve Kral'ın sadece Filistin kökenli vatandaşların desteğine sahip olduğu şeklindeki bir propagandayı ülke çapında yayma çabasındadır. Bunun büyük ölçüde doğru olmaması bir yana söz konusu propagandanın temel hedefi, Ürdün halkı arasında zaman zaman alevlenen Filistinli-Ürdünlü ayrımını körükleyerek iç savaş ya da siyasi istikrarsızlık ortamı oluşturmaktır.

Muhaberata göre Dahlan, çeşitli vesilelerle ülkenin aşiretlerinin Prens Hamza'yı destekledikleri ve Kral'ın sadece Filistin kökenli vatandaşların desteğine sahip olduğu şeklindeki bir propagandayı ülke çapında yayma çabasındadır.

Yine, Ürdünlü yetkililerin açıklamalarında sadece "yabancı devletler" veya "dış güçler" ifadelerini kullanarak isim vermemeleri darbe girişimini planlayan ve destek veren ülkelerin adlarının açıklanmamasındaki hassasiyetleri açısından dikkat çekici olmuştur. Bunun olası nedenlerinden biri, söz konusu ülkelere bir şekilde bağımlı olmaları veya ilişkilerin gerilmesinin oluşturacağı olumsuzlukların maliyetinin yüksek olmasıdır. Bu durum ABD, Suudi Arabistan ve İsrail üçlüsünün olaylara dahli ihtimalini arttırıyor. Zira Kral Abdullah'ın en son ihtiyaç duydu şey, bugüne kadar ülkesinin istikrarı ve saltanatının devamlılığı konusunda en büyük destekçileri konumunda olan bu üçlüyü karşısına alması.

Tüm bu veriler bir arada düşünüldüğünde darbe girişiminin ABD'nin onayıyla İsrail ve Suudi Arabistan tarafından organize edilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Zira olay esnasında suç üstünde yakalanan veya krizle irtibatlandırılan kişilerin çoğu ya Suudi Arabistan bağlantılı ya da doğrudan Suudi Arabistan vatandaşı ve orada ikamet ediyor. Bu şahıslardan Bessam İvazallah ve Şerif Hassan b. Zeyd'in Suudi yönetimi nezdindeki üst düzey ilişkileri dikkat çekiyor. Üstelik Suudi Arabistan daha önce de diğer komşusu Katar'da darbe (1996) ve kuşatma ve ambargo yoluyla yönetimi değiştirmeye çalıştı.[20] Dolayısıyla yeni bir girişimde bulunmuş olması hiç de şaşırtıcı olmaz. İsrail açısından bakıldığında ise hem Roy Shaposhnik'in olayların akışına dâhil olduğunun ortaya çıkması hem de Kral Abdullah'ın en alt düzeyde devam eden iş birliği, yeni bir

[19] Saudi Leaks, "Saudis offered Jordan money in exchange for the release of Basem Awadallah", 11.04.2021

[20] Kamrava, Mehran. "Royal Factionalism and Political Liberalization in Qatar." Middle East Journal, vol. 63, no. 3, 2009, pp. 401–420.

yönetim için harekete geçmiş olmalarını muhtemel kılıyor.

Diğer bir olası senaryo, ABD ve İsrail'in darbe girişiminin her iki hattını kontrol ediyor olmasıdır. Buna göre Kral 2. Abdullah'ın bölgesel politikalar konusundaki direnişini kırmak ve mutlak itaatini sağlamak amacıyla zaten kral olmayı kendisi için doğal bir hak olarak gören Prens Hamza'yı kullanması. Dolayısıyla bir yandan Prens Hamza'yı darbe girişimine hazırlarken diğer yandan da mevcut yönetime bu hazırlığa ilişkin bilgilerin sızdırılması mümkündür. Senaryoyu makul kılan en önemli gösterge, Ürdün istihbaratının en başından beri her iki darbe girişiminin de tüm detaylarına ve yazışmalara vakıf olduğu iddiasıdır. Eğer bu iddia doğruysa Mossad'ın Kral 2. Abdullah'a her iki darbe girişimini de bildirerek risk almadan ve ülkesinin güvenliğini tehlikeye sokmadan İsrail'in çıkarlarını garanti altına alması söz konusudur. Zira Mossad'ın darbe girişiminin içinde yer alması hâlinde Ürdün el-Muhaberatının gizli yazışma ve görüşmeleri teknik takibe alıp deşifre etmesi teknolojik olarak imkânsızdır. Yine İsrail cephesinin suskunluğu ve konuya ilişkin soruları "Ürdün'ün içişleri olduğu" gerekçesiyle yanıtsız bırakması manidar olmuştur.[21] Yine, Ürdün Dışişleri Bakanı'nın ithamlarıyla örtüşecek şekilde eski Mossad ajanı ve Ehud Olmert'in danışmanı "iş adamı" Roy Shaposhnik'in Prens Hamza'ya yardım ettiğini itiraf etmesi dikkat çekicidir. Normal şartlar altında, herhangi bir istihbarat örgütünün bu tür bir bağlantıyı itiraf etmesi makul değildir. Üstelik açıkça yaptığı bilinen ve başarıya ulaşan üst düzey operasyonlarda bile başarıyla övünmek yerine ketumluğuyla bilinen Mossad'ın eski bir mensubunun başarısızlıkla sonuçlanan bir girişime ilişkin açıklama yapması belki de örneği olmayan bir durumdur. Ayrıca itirafın bu kadar çabuk ve dolaysız oluşu, arkadaşlık hukukuna vurgu yapılması ve Kral Abdullah'ın pozisyonunu güçlendirmesi oldukça sıra dışı hususlardır. Bu da ABD ve İsrail'in darbe girişiminin her iki hattını kontrol ettiği iddiasını güçlendiriyor.

Diğer yandan, Prens Hamza taraftarlarının kendisine komplo kurulduğunu belirtmeleri de bu iddia ile örtüşüyor. Zira onlara göre ortada herhangi bir darbe girişimi bulunmadığı halde Kral, halk nezdinde popülaritesi giderek artan Prens Hamza'nın adını lekelemek için sahte bir darbe girişimi iddiası ortaya attı. Ancak bu pek muhtemel gözükmüyor. Gerek ikili arasında giderek artan gerilim gerek Prens Hamza'nın eleştirilerinin dozunu yükselterek devam ettirmesi ve her krizi kendi popülaritesini arttırmak için kullanmaktan çekinmemesi bu durumun en somut göstergesi olmuştur. Diğer yandan sızdırılan ses kaydında kullandığı "ülkeye hizmet edeceğine dair babasına söz verdiği", "babasının isteğiyle veliaht tayin edildiği", "ülkede meydana gelen her türlü yolsuzluk, kötü yönetim ve abes fiilden kendisinin sorumlu tutulamayacağı", "istihbaratın ve güvenlik güçlerinin halka zulmettiği", "yapılan yanlışların ve sorumsuzlukların bütün Kraliyet ailesinin sonunu hazırladığı" yönündeki ifadeler hâlâ ülkenin başına geçme niyetinin olduğunun en büyük kanıtıdır.

[21] Yaniv Kubovich, "Gantz Calls Jordan's Alleged Coup Attempt 'An Internal Issue'", Haaretz, 04.04. 2021

Kral 2. Abdullah BM 75. Genel Kuruluna hitap ederken.

SONUÇ: ÜRDÜN'DE KRİZİN GELECEĞİNE İLİŞKİN SENARYOLAR

Gelinen noktada darbe girişiminin tekrar alevlenip alevlenmeyeceğini belirlemede önemli olan birkaç kriter var. Her şeyden önce, Prens Hamza'nın dış unsurlarla gerekli iletişim imkânı bulup bulamayacağı önemli bir etken. Zira, eğer dış unsurlar tarafından desteklendiğine dair güvenilir bir kaynakla iletişimde kalır ve gerekli güvenceler verilirse krallığa giden yolda kararlı bir biçimde tekrar harekete geçmesi ihtimal dâhilindedir. Bu konuda kardeşi Kral Abdullah ile son olarak yaptıkları anlaşmanın bağlayıcı olmasını düşünmek için herhangi bir sebep yoktur. Çünkü yıllardır en büyük emeli olan krallık için hâlihazırda iki fiilî girişimde bulunan Prens Hamza'nın vazgeçeceğini düşünmek gerçekçi olmayacaktır. Üstelik orduyu ikna edebilecek ve kendi safına çekebilecek şekilde bir destek alması durumunda darbe yapabilme şansı oldukça yüksek gözükmektedir.

Aynı şekilde, başarısız olması durumunda sessizce köşesine çekilmesine izin verileceğine inanmak da mümkün değildir. Olayların durulmasının ardından bir kazada ya da "kişisel meselelerden kaynaklanan" bir silahlı çatışmada hayatını kaybetmesi ihtimal dâhilindedir. Prens Hamza en iyi ihtimalle iki başarısız darbe girişiminden sonra ömrünün geri kalanını gözetim altında geçirecektir. Tüm bunların bilincinde olan Prens Hamza'nın girdiği yoldan dönmesi ve daha önemlisi abisini buna inandırması oldukça zor görünüyor.

Ürdün ordusunun önümüzdeki dönemde gerçekleşebilecek darbe girişimleri sırasında kimin yanında yer alacağı da önemli bir konudur. Şimdiye kadar Kral Abdullah'a sadık kalmaları yanıltıcı olabilir. Zira birçoğu kurmaylık eğitimi ve çeşitli eğitim vesileleriyle Suudi Arabistan ve ABD'de bulunan ordunun komuta kademesi bu iki ülkeyle de sıcak ilişkilere sahip. Bu durum, komuta kademesini ve üst düzey subayları her iki ülkenin de etkisine açık hâle getiriyor. Ancak Kral'ın çeşitli önlemler aldığı ve ordu yönetiminin bağlılığını sağlamak için aktif müdahalelerde bulunduğu bilinen bir konudur. Dolayısıyla söz konusu subayların darbeye ikna edilmeleri çok kolay olmamakla beraber imkânsız değildir.

Ürdün şimdiye kadar, aşiretlerin sevdiği ve sempati duyduğu Prens Hamza lehine herhangi bir girişim ya da gösteriye sahne olmadı. Bunda Kral'ın kadife eldivenle kamufle edilmiş demir yumruğu olan Muhaberatın etkisi büyüktür. Ürdün Muhaberatı gereksiz kaba güç kullanmadan ve somut bir baskı ortamı oluşturmadan hızlı ve etkin istihbarat toplayabilme başarısı ile diğer Arap ülkelerinin istihbarat örgütlerinden ayrılıyor. Ancak bölge ülkelerinin içine düştüğü istikrarsızlık ve savaşlar, halkı sonu belli olmayan bir maceraya girmekten alıkoyan en büyük etken. Suriye, Irak ve Lübnanlı göçmenlerle günlük hayatta yüz yüze olan halkın benzer bir yolu izlemesi makul görünmüyor. Bu nedenle ülkedeki tüm kesimler Kral'a yönelik eleştirilerini dondurmuş durumdadır. Kral da bu jeste karşılık olarak halka yönelik mali yardımları onayladı. İlk olarak doktor ve eczacılara ödenecek mali yardımların ilerleyen günlerde toplumun tamamına yayılması bekleniyor.

Özetle ülkedeki tüm kesimler aktif bir "bekle-gör" politikası izliyor. Ordu ve güvenlik güçleri, Kral Abdullah'a destek verirken ABD ve Suudi Arabistan başta olmak üzere dışarıdan gelecek sinyalleri de yakından takip ediyor ve muhtemelen bu sinyallere göre tavır alacak. Sıradan vatandaşlar ve sivil toplum sonu belirsiz bir maceraya sürüklenmek istemediği ve dış güçlerin aktif müdahalesini tasvip etmediği için Kral Abdullah'a istemeden de olsa destek veriyor. Ancak ekonomik darboğazın giderek daralması ve ülkedeki yolsuzluk ve yozlaşmanın artması halinde halk bu duruma tahammül etmekte zorlanacaktır.

Tüm bu süreçte en önemli rol Kral Abdullah'a ait. Ülkede hızlı bir şeffaflaşma süreci başlatması ve yolsuzlukların önüne geçme yönünde adımlar atması durumunda kendisine halkın desteği artacaktır. Yine, ortak değerlere vurgu yapması, ortak geleceğin inşası için halktan gelen taleplere daha fazla kulak vermesi işini kolaylaştıracak ve toplumun onun etrafında kenetlenmesine giden yolu açacaktır.

Diğer önemli bir konu, ordu ve güvenlik güçlerinin bağlılığını mutlaka elde etmesidir. Zira kaygan bir zeminde ilerleyen ülkenin daha da büyük bir kargaşaya düşmesinin en kolay yolu, askerî müdahale veya darbeye destek verecek bir komuta kademesidir. Bunun önüne geçmek için bir yandan ordu yönetimini Muhaberat aracılığıyla sıkı bir kontrole tabi tutarken diğer yandan asker için konulan mevcut mali ayrıcalıklara yenilerini eklemesi gerekebilir. Hâlihazırda düşük rütbeli subaylar için önem arz eden erken emeklilik ve emeklilikte her türlü vergiden muaf araç satın alma haklarına ücretsiz konut sağlanması ve faizsiz kredi imkânlarının eklenmesi mümkündür. Yüksek rütbeli subaylar için ise emeklilikten sonra özel sektörde yüksek maaşlarla danışmanlık yapma yolu açıktır. Son yıllarda bu uygulamanın, birtakım yolsuzluklara sebep olduğu gerekçesiyle yasaklanması gündeme gelmişti. Ancak görünen o ki şimdilik böyle bir ihtimal bulunmuyor.

NOTLAR

NOTLAR

www.orsam.org.tr | orsamorgtr